

Kritik mot Kriminalvården, häktet Sollentuna, för att en intagen placerats i en cell utan vare sig säng eller bord samt för andra brister

Beslutet i korthet: JO kritiserar häktet Sollentuna för att en intagen under två veckors tid var placerad i en cell som saknade säng och bord. Hon påminner om att de omständigheter som ligger till grund för en placering i en cell med begränsad utrustning bör dokumenteras. Häktet får också kritik för bristande dokumentation av isoleringsbrytande åtgärder. Det har medfört att JO inte kunnat utreda i vilken omfattning den intagne erbjöds sådana åtgärder. I beslutet görs även vissa uttalanden om tiderna för bevakade besök.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 10 maj 2022 framförde AA, som ombud för BB, bl.a. följande klagomål mot häktet Sollentuna.

BB har varit frihetsberövad sedan den 2 juni 2020. Inledningsvis var han placerad i häktet Kronoberg, som i februari 2022 avskiljde honom. Han beviljades övervakade besök av sin fru och sina barn samt avlyssnade telefonsamtal till barnen. Den 6 april 2022 förflyttades BB till häktet Sollentuna, som fattade motsvarande beslut om avskildhet samt besöks- och telefon-tillstånd. Där placerades han på en avdelning för intagna med särskilda behov, trots att han inte har några sådana. BB:s cell saknade både säng och bord och han fick sova på en tunn madrass på golvet. När han klagade på detta fick han en pall att använda som bord, men den var lika hög som stolen. BB fick därför sitta på golvet när han skulle äta och skriva. Omständigheterna har inverkat kraftigt på hans möjligheter att förbereda sig inför rättegången. På den aktuella avdelningen finns två celler och inte någon annan intagen. Personalen rör sig sällan i korridoren och den tystnad som råder förstärker BB:s känsla av att vara isolerad.

När AA fick kännedom om förhållandena för BB begärde han att denne omedelbart skulle omplaceras. Samma dag meddelade häktet att de skulle ”köra in en säng” och ordna med ett bord. Det tog alltså drygt två veckor från det att BB togs in i Sollentunahäktet till dess att denne fick en säng och ett bord, och

det skedde inte förrän häktet fick skrivelsen från honom som ombud. Vidare får BB inte några isoleringsbrytande åtgärder eller annan meningsfull mänsklig kontakt i form av samsittning, obevakade besök, sysselsättning genom arbete eller annan stimulans. BB har fått information om att bevakade besök bara kan genomföras på vardagar före kl. 15.00. Det är svårt för BB:s familj att besöka honom då eftersom hans fru arbetar och barnen går i skola.

Till anmälan bifogades beslut om avskildhet, en skrivelse till häkteschefen samt e-postmeddelanden mellan AA och en kriminalvårdsinspektör i häktet m.m. Av e-postmeddelandena framgår bl.a. att BB i slutet av april 2022 placerades i den s.k. "arresten", som är en häktesavdelning med celler som ursprungligen inrättats som arrestceller.

Utredning

JO uppmanade Kriminalvården att yttra sig över vilka överväganden häktet Sollentuna gjort och vilka isoleringsbrytande åtgärder som eventuellt vidtagits i fråga om BB. Myndigheten skulle också yttra sig över klagomålen om att cellen inledningsvis saknade säng och bord. Slutligen skulle Kriminalvården yttra sig över besökstiderna för bevakade besök samt redogöra för om och hur ett barnrättsperspektiv har beaktats.

I sitt remissvar anförde Kriminalvården, genom en tillförordnad regionchef i Region Stockholm, följande:

Kriminalvården har inhämtat uppgifter från ledningen vid häktet Sollentuna.

Den intagne som anmälan avser förflyttades till häktet Sollentuna från häktet Kronoberg med anledning av huvudförhandling i Svea hovrätt som genomfördes i Attunda tingsrätt. Förhandlingarna påbörjades den 21 april 2022 och avslutades den 15 september, sammanlagt 30 förhandlingsdagar i hovrätten.

Vid ankomst till häktet Sollentuna placerades han i ett sjukrum med anledning av platsbrist. I rummet fanns initialt dubbelmadrass på golvet, stol, TV, klockradio, hylla, mugg och anordning som gör att den intagne själv kan reglera inflödet av dagsljus. I ett sjukrum är säng och bord inte fastmonterad i vägg eller golv. Av säkerhetsskäl togs därför bord och säng ut. Som framgår av anmälan dröjde det två veckor innan bord och säng ställdes in. Detta gjordes efter en säkerhetsmässig bedömning av den intagne efter att ombudet kontaktat häktet. Häktet bedömer att de borde kunnat göra denna bedömning tidigare. Den 27 april förflyttades han till ett fullt normalutrustat bostadsrum.

Från den 24 april tilldelas han städarbete utanför bostadsrummet som han därefter haft under häktningstiden.

Generellt så föreligger stora brister kring dokumentationen avseende isoleringsbrytande verksamhet. Enligt personal så tackade den intagne ofta nej till detta. Detta har sällan dokumenterats. Enligt uppgifter från personalen så har han en till två gånger i veckan, ca 60 min/tillfälle, ensam fått träna i ett gym på annan avdelning rustat med bl.a. roddmaskin, spinningcykel och pilatesboll. Vid ett fåtal tillfällen har vistelsen i gymmet skett tillsammans med personal. Med anledning av bristande dokumentation så är det svårt att ge en mer exakt beskrivning av omfattningen och innehållet i de isoleringsbrytande åtgärderna. Ledningen har i flera sammanhang påpekat vikten av korrekt dokumentation till personalen.

Häktet har sedan den 1 september 2022 ändrat sina besökstider. Vid tidpunkten för anmälan så gällde det att bevakade besök skulle avslutas 15.40. Numera gäller att de bevakade besöken ska avslutas kl. 16.30. Häktet kommer även att se över möjligheten att medge bevakade besök för barn under helger, något som de tidigare har haft.

Tillämpliga bestämmelser

Av 1 kap. 4 § häkteslagen (2010:611), HäL, framgår att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet.

Enligt 1 kap. 5 § HäL ska verkställigheten utformas så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det är lämpligt och den intagne samtycker till det, ska åtgärder vidtas för att ge honom eller henne det stöd och den hjälp som behövs.

Av 1 kap. 6 § HäL framgår att verkställigheten inte får innebära andra begränsningar i den intagnes frihet än som följer av lagen eller som är nödvändiga för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas. En kontroll- eller tvångsåtgärd får endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas.

Av 1 kap. 17 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om häkte, FARK häkte, KVFS 2011:2, framgår att det i en intagens bostadsrum ska finnas stol, bord, skåp eller hylla, säng, bäddutrustning, spegel, anslagstavla, mugg, väckarklocka, radio, TV samt anordning som gör att den intagne själv kan reglera inflödet av dagsljus.

Första stycket gäller bl.a. inte om det saknas ordinarie bostadsrum på grund av platsbrist. Så långt det är möjligt utifrån ordnings- och säkerhetsskäl ska bostadsrummet förses med sådant som enligt första stycket ska finnas i en intagens bostadsrum.

Kriminalvårdens bedömning

Den intagne placerades i ett sjukrum av platsbrist. Säkerhetsbedömningen kring att tillföra möbler som inte var fasta borde kunna ha skett mer skyndsamt. Det dröjde för lång tid innan säng och bord tillfördes.

Häktet Sollentuna har haft vakanta tjänster under längre tid än önskvärt (se även protokoll från Opcat-inspektion av Kriminalvården, häktet Sollentuna, den 21 och 22 mars 2022, O 3-2022). Häktade barn och unga prioriteras dessutom för isoleringsbrytande åtgärder. Vid dagar med personalbrist kan isoleringsbrytande åtgärder för äldre häktade behöva stå tillbaka.

Dokumentationen kring isoleringsbrytande åtgärder gällande aktuell intagen har avsevärt förbättrats de senaste månaderna.

Barnrättsperspektivet har tidigare inte i tillräcklig grad beaktats när det gäller besökstider för bevakade besök. Idag kan bevakade besök ske fram till 16.30. Häktets ambition är att även kunna genomföra bevakade besök för barn under helger. I dagsläget saknas dock personalresurser.

AA kommenterade remissvaret och anförde bl.a. följande. Det stämmer inte att BB den 27 april 2022 placerades i en normalutrustad cell. Han flyttades till ”arresten”, där cellerna bl.a. saknar handfat och hyllor. Det är inte heller korrekt att BB ofta tackade nej till isoleringsbrytande åtgärder. Han erbjöds inte några sådana. För att en åtgärd ska vara isoleringsbrytande krävs det någon form av mänsklig kontakt. Att träna på gymmet, arbeta eller gå promenader omfattas

inte av begreppet om aktiviteten genomförs i ensamhet. Även om det är begripligt att häktet prioriterar isoleringsbrytande åtgärder för barn och unga är det svårt att förstå att en person som har varit isolerad i cirka två och ett halvt år prioriteras bort. BB fick arbete den 24 april. Det är dock felaktigt att han har haft arbete sedan dess. Han arbetade en dag och blev sedan förflyttad till ”arresten”. Där fick han inte arbeta förrän i början av juli och därefter i två veckor. Under sommaren stängde arresten och han flyttades till en annan avdelning utan att erbjudas arbete. Den 22 augusti placerades han åter i arresten och fick återuppta arbetet efter en vecka. Arbetet utförs cirka två gånger i veckan och han har då inte möjlighet att interagera med andra människor.

Bedömning

Kriminalvården har i allt väsentligt beskrivit den rättsliga reglering som är relevant i ärendet. Jag hänvisar till redogörelsen och återkommer till några ytterligare centrala rättsliga utgångspunkter nedan.

Isoleringsbrytande åtgärder

Av utredningen framgår att BB var placerad i avskildhet i häktet Sollentuna enligt 2 kap. 5 § 2 häkteslagen (2010:611), HäL, på grund av olämpliga klientkonstellationer. Jag kommer inte att uttala mig om det fanns fog för avskildhetsbeslutet. Min granskning i denna del har i stället varit inriktad på vilka isoleringsbrytande åtgärder som eventuellt vidtogs.

För intagna som inte får vistas i gemensamhet är isoleringsbrytande åtgärder av grundläggande betydelse för att motverka de negativa följderna av frihetsberövandet. En åtgärd är verkningsfull och isoleringsbrytande i ordets rätta bemärkelse endast om den innebär att den intagne får en meningsfull mänsklig kontakt. Detta har JO understrukt upprepade gånger, se särskilt JO 2020/21 s. 164. Insatserna kan t.ex. handla om att få ta emot besök, umgås med en annan intagen (samsittning) eller delta i aktiviteter tillsammans med kriminalvårdspersonal. Jag har vid flera tillfällen utvecklat min syn på vad som kan utgöra en isoleringsbrytande åtgärd (se t.ex. uttalandena i protokollen efter inspektioner av dels häktet Uppsala den 7 september 2021, dnr 6684-2021, dels häktet Sollentuna den 21 och 22 mars 2023, dnr O 3-2022). Det kan noteras att Kriminalvården numera definierar de relevanta begreppen på följande sätt: en intagen är *isolerad* om han eller hon vistas i ensamhet under 22 timmar eller mer per dygn utan meningsfull mänsklig kontakt och *en isoleringsbrytande åtgärd* innebär meningsfull vistelse tillsammans med annan genom fysiskt möte (se Kriminalvårdens beslut den 31 januari 2022, dnr 2020-18386).

Generellt är det som JO brukar framhålla angeläget att Kriminalvården skriftligen noterar sina beslut, åtgärder och ställningstaganden på ett korrekt sätt, eftersom det bl.a. medför att det i efterhand är möjligt att se vad som hänt och att bedöma myndighetens agerande. Dokumentation är alltså en förutsättning för insyn och såväl intern som extern kontroll av verksamheten. Det är dessutom viktigt för de enskilda personer som är föremål för myndighetens

åtgärder men också för Kriminalvården och dess personal samt utrymmet att förbättra verksamheten. Erbjudanden om isoleringsbrytande åtgärder, liksom den intagnes inställning till dessa, ska alltså självfallet dokumenteras (se t.ex. JO 2018/19 s. 218).

På grund av häktets bristande dokumentation när det gäller BB har jag emellertid inte kunnat utreda i vilken omfattning han erbjöds isoleringsbrytande åtgärder, dvs. åtgärder som innebär att han faktiskt fick möjlighet till en meningsfull mänsklig kontakt. Jag är mycket kritisk till detta och förutsätter att häktet har vidtagit åtgärder för att säkerställa att tillfredsställande dokumentation sker framöver.

Att överbeläggningen inom Kriminalvården och bristen på personal påverkar möjligheten för de intagna som inte har rätt till gemensamhet att få isoleringsbrytande åtgärder är inte någon nyhet. Jag har efter en större kartläggning av beläggningssituationen framhållit att ett häkte även i ett ansträngt läge har ett ansvar för det arbetet och att det inte är godtagbart att insatserna begränsas på grund av bristande resurser eller av organisatoriska skäl (se t.ex. JO 2021/22 s. 261). Med anledning av Kriminalvårdens uppgifter om att arbetet med isoleringsbrytande åtgärder i häktet Sollentuna kan behöva stå tillbaka vid dagar med personalbrist, vill jag återigen påminna om detta. Det finns också skäl att understryka att Kriminalvården är ansvarig för att utforma verkställigheten av häktningsbesluten så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas (1 kap. 5 § HÄL). I det här ligger bl.a. ett långtgående ansvar för att se till att det finns tillräckligt med personal som kan arbeta med isoleringsbrytande åtgärder och på allvar motverka att häktade blir isolerade.

Som Kriminalvården berört i sitt yttrande inspekterade jag häktet Sollentuna i mars 2022 inom ramen för JO:s Opcat-verksamhet, som det året hade en tematisk inriktning mot frihetsberövade barn och unga (se det nyss nämnda protokollet). Vid inspektionen granskades just deras tillgång till isoleringsbrytande åtgärder och det visade sig att häktets personalresurser inte var tillräckliga ens för att fullt ut tillgodose barns lagstadgade rätt till sådana åtgärder. Jag kan än en gång konstatera att det är helt oacceptabelt att intagna inte får nödvändiga isoleringsbrytande åtgärder.

Begränsad cellutrustning

Det har framgått att BB i två veckor till följd av platsbrist var placerad i en cell som saknade bl.a. säng och bord.

I Kriminalvårdens egna föreskrifter anges, som nämnts i remissvaret, att det inte behöver finnas t.ex. bord och säng i en intagnes bostadsrum om det saknas ordinarie rum på grund av platsbrist, men att bostadsrummet i sådana fall så långt det är möjligt utifrån ordnings- och säkerhetsskäl ska förses med bl.a. detta (se 1 kap. 17 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd [KVFS 2011:2] om häkte, FARK Häkte).

Av 3 § förordningen (2014:1108) om utformningen av häkten och polisarrester följer att ett förvaringsrum ska vara ändamålsenligt utrustat för den intagnes behov och att det ska finnas bl.a. bord och säng. Rum som används till förvaring av berusade, våldsamma eller sjuka personer får dock enligt bestämmelsen ha annan lämplig inredning.

Jag har nyligen uttalat att föreskriften i 1 kap. 17 § FARK Häkte står i strid med denna överordnade förordning, som alltså inte medger begränsad utrustning vid platsbrist. I beslutet konstaterade jag att Kriminalvården därmed har överträtt sin föreskriftsrätt och att myndigheten snarast behöver ändra föreskriften så att den överensstämmer med förordningen. (Se mitt beslut den 22 juni 2023, dnr 4530-2022, i vilket jag kritiserade ett annat häkte för att en dubbelbelagd cell inte hade två sängar och att de intagna fick turas om att sova på en madrass på golvet.) Härutöver bör uppmärksammas att JO tidigare har uttalat att det givetvis är önskvärt att intagna inte placeras i rum med lägre standard än vad som kan motiveras av säkerhetsskäl (se t.ex. JO:s beslut den 21 maj 2008, dnr 2574-2007).

Såvitt framkommit fanns det inte något behov av att begränsa utrustningen i BB:s cell. Mot den bakgrunden får häktet Sollentuna kritik för att en sådan begränsning ändå ägde rum. Det är bekymmersamt, och ytterst en rättssäkerhetsfråga, om förhållandena försvårade för BB att bevaka sin rätt i brottmålsprocessen. Det är för övrigt anmärkningsvärt att cellen inte tillfördes säng och bord förrän BB:s ombud hörde av sig.

Det är oklart om häktet dokumenterade att BB placerades i en cell med begränsad utrustning. Jag erinrar därför om att omständigheter som ligger till grund för en placering av det slaget bör dokumenteras i den intagnes journal (se bl.a. JO:s beslut den 13 augusti 2018, dnr 5225-2015, samt mitt beslut den 30 november 2022, dnr 4989-2020).

Den 27 april 2022 placerades BB i en cell som tidigare var en arrestcell. Av utredningen framgår inte hur den var utrustad. Jag finner inte tillräcklig anledning att nu utreda den frågan men vill nämna att jag för en tid sedan har uttalat mig om det förhållandet att Kriminalvården bedriver häktesverksamhet i lokaler som tidigare varit arrester och de risker det för med sig för de intagna, se mina uttalanden i protokollet efter en inspektion av häktet Karlstad i november 2021, dnr O 34-2021.

Besökstider för bevakade besök

Kriminalvården har anfört att häktet Sollentuna den 1 september 2022 ändrade sina besökstider så att bevakade besök kan avslutas kl. 16.30 i stället för kl. 15.40, och att häktet ska se över möjligheten att åter medge bevakade besök för barn under helger.

Det är visserligen positivt att häktet har utökat tiden för bevakade besök, men det framgår inte närmare i vilken omfattning de kan genomföras. Under alla

förhållanden kan det inte anses tillräckligt att erbjuda tid för bevakade besök under endast en dag per vecka (se t.ex. JO 2016/17 s. 191). Jag har nyligen understrukt att det från ett barnrättsperspektiv dessutom är mycket angeläget att Kriminalvårdens samtliga verksamhetsställen erbjuder barnanpassade besökstider för såväl bevakade som obevakade besök. Att erbjuda sådana endast under tider när skolplikt normalt råder medför att barn antingen går miste om skoltid eller inte ges möjlighet att besöka en intagen förälder, vilket inte kan anses vara förenligt med barnkonventionen (se mitt beslut den 14 april 2023, dnr 7823-2022).

Häktet Sollentuna bör ytterligare se över besökstiderna och vid behov vidta åtgärder så att även skolpliktiga barn har realistiska möjligheter att besöka sina intagna föräldrar.

Ärendet avslutas.

Katarina Pålsson

Ärendet har föredragits av områdesansvariga rättssakkunniga Nathalie Stenmark. Byråchefen Catrine Björkman har deltagit i beredningen.